

XORIJIY TILNI O‘QITISHDAGI DOLZARB METODIK, LINGVISTIK MASALALAR VA YONDASHUVLAR

Norqulov Mirali

Aniq va ijtimoy fanlar universiteti
lingvistika yo‘nalishi 1-kurs magistranti

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada xorijiy tillarni, xususan ingliz tilini o‘qitish sohasidagi zamonaviy metodik yondashuvlar va lingvistik masalalar tahlil qilinadi. Xalqaro tajriba va ilmiy manbalarga tayangan holda, kommunikativ hamda topshiriq asoslangan yondashuvlar, CLIL kabi integratsion metodlar, grammatik aniqlik va muloqotga yo‘naltirilgan o‘qitish orasidagi muvozanat kabi dolzarb masalalar ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, innovatsion texnologiyalar – raqamli ta’lim platformalari, sun’iy intellekt tizimlari, virtual modellashtirish (gamifikatsiya) – til o‘rgatish samaradorligiga ta’siri yoritiladi. Maqolada keltirilgan dalillar, statistik ma’lumotlar va xalqaro tadqiqotlar asosida xorijiy til ta’limini takomillashtirish bo‘yicha xulosa va amaliy tavsiyalar beriladi.

KALIT SO‘ZLAR: xorijiy tilni o‘qitish, kommunikativ yondashuv, lingvistik masalalar, innovatsion metodlar, raqamli texnologiyalar, sun’iy intellekt, gamifikatsiya, CLIL, CLT, VR/AR, mikrota’lim, ingliz tili

Bugungi globallashtirish davrida xorijiy tillarni o‘qitish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Dunyo bo‘ylab ingliz tilini o‘rganuvchilar soni 1,5 milliarddan ortiq bo‘lib, bu

ko'rsatkich yildan-yilga o'sib bormoqda. Natijada malakali chet tili o'qituvchilariga bo'lgan talab ham keskin oshmoqda – Britaniya Kengashi vakillarining ta'kidlashicha, ayni paytda dunyo miqyosida malakali ingliz tili o'qituvchilari yetishmovchiligi eng katta muammolardan biridir. Xorijiy tilni bilish nafaqat shaxsiy va professional rivojlanish, balki xalqaro muloqot va hamkorlik uchun ham zarur omilga aylangan. Xususan, ingliz tili xalqaro lingua franca¹ sifatida ko'plab davlatlarda ta'lim tizimining ajralmas qismiga aylangan. Dunyoning turli mamlakatlarida maktabgacha ta'limdan boshlab oliy ta'limgacha xorijiy tilni o'qitish bo'yicha islohotlar amalga oshirilmoqda. Masalan, O'zbekiston misolida, 2013-yildan boshlab umumta'lim maktablarida ingliz tilini o'qitish 1-sinfdan boshlanishi yo'lga qo'yildi. Bu kabi choralar xorijiy til kompetentsiyasiga erishishni erta bosqichdan ta'minlash va yosh avlodni jahonda raqobatbardosh etib tarbiyalashga qaratilgan.

Xalqaro ilmiy-amaliy tadqiqotlar xorijiy til o'qitish metodikasi va mazmunida so'nggi yillarda sezilarli o'zgarishlar ro'y berganini ko'rsatmoqda. An'anaviy grammatik tarjima usulidan kommunikativ yondashuvlarga o'tish, til o'rgatishda madaniyatlararo kommunikatsiya va ko'nikmalarni shakllantirishga urg'u berish bugungi kun ta'limining ustuvor yo'nalishlaridandir. Shu bilan birga, xorijiy til grammatikasi, talaffuzi va lug'at boyligini o'rgatish borasida hali ham hal etilishi lozim bo'lgan lingvistik masalalar mavjud.

Quyida xorijiy tilni o'qitishdagi dolzarb metodik yondashuvlar, lingvistik masalalar va innovatsion texnologiyalar tahlil qilinib, ularning samaradorligi haqidagi ilmiy dalillar keltiriladi. Shuningdek, xorijiy til ta'limini rivojlantirish bo'yicha xulosa va tavsiyalar ilgari suriladi.

¹ **Lingua franca** — bu turli millat va tillarda so'zlashuvchi odamlar o'zaro muloqot qilish uchun foydalanadigan umumiy til. "Lingua franca" — lotincha atama bo'lib, "frank tili" yoki "umumiy aloqa tili" degan ma'noni bildiradi.

Dolzarb metodik yondashuvlar: Kommunikativ va integrativ metodlar

Hozirgi vaqtda xorijiy til o'qitishda kommunikativ yondashuv (CLT – Communicative Language Teaching) eng keng tarqalgan va dolzarb usullardan biri hisoblanadi. Ushbu yondashuvning maqsadi o'quvchilarda chet tilida erkin va mazmunli muloqot qila olish kompetentsiyasini shakllantirishdir. Ilmiy tadqiqotlar CLT o'quvchilarning muloqotga layoqatliligi, madaniyatlararo xabardorligi, mustaqil o'rganish qobiliyati hamda tanqidiy fikrlash va muammo yechish ko'nikmalarini rivojlantirishi mumkinligini tasdiqlaydi. Ya'ni, dars jarayonida tilni muloqot vositasi sifatida qo'llash o'quvchiga chet tilini real hayotiy vaziyatlarda qo'llash tajribasini beradi, natijada u faqat grammatik qoidalarni yod olish bilan cheklanmay, balki til orqali ma'no ifodalashga o'rganadi.

Biroq, kommunikativ yondashuvning qo'llanilishi jarayonida ayrim muammolar va tanqidiy fikrlar ham mavjud. Jumladan, ba'zi tadqiqotchilar fikricha, faqat erkin muloqotga urg'u berish jarayonida grammatik bilimlar va so'z boyligini tizimli o'rgatish yetarlicha e'tibor qozonmay qolishi mumkin. CLT ning ba'zi hollarda rasmiy yozuv va imtihonlarga tayyorlashda ojizlik qilishi, hamda ravonlikka ko'proq urg'u berib, til aniqligi (grammatik to'g'ri qo'llash)ga kam e'tibor berishi mumkinligi ta'kidlangan. Shunga ko'ra, zamonaviy metodistlar kommunikativ yondashuvni boshqa usullar bilan integratsiya qilish, ya'ni ravonlik va aniqlik o'rtasida muvozanatni saqlash lozimligini uqtirmoqdalar. Xususan, dars davomida kommunikativ faoliyat bilan birga kerakli joyda grammatik izoh va mashqlarga ham o'rin berish, lug'at ustida ongli ishlash CLTning samaradorligini oshiradi.

Kommunikativ metodika bilan bir qatorda, mazmun va tilni integratsiyalashgan o'qitish tamoyillari ham dolzarb hisoblanadi. Jumladan, Yevropa va boshqa mintaqalarda

keng qo'llanilayotgan CLIL² (Content and Language Integrated Learning) yondashuvi xorijiy tilni boshqa fanlarning mazmuni bilan birga o'rgatishni nazarda tutadi. Masalan, o'quvchilar geografiya, tarix, biologiya kabi fanlarni chet tilida o'rganar ekan, bir vaqtning o'zida mazkur tilni tabiiy kontekstda qo'llash ko'nikmasini hosil qiladilar. CLIL yondashuvi o'quvchilarga tilni muloqot vositasi sifatida ishlatish imkonini berib, ularning lug'at boyligi va til grammatik tuzilmalarini mazmunli kontekstda o'zlashtirishlarini tezlashtiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, CLIL dasturlarida qatnashgan o'quvchilar an'anaviy usulda o'qigan tengdoshlariga nisbatan xorijiy tilni chuqurroq bilish barobarida, tanqidiy va mantiqiy fikrlash, muammo yechish kabi kognitiv qobiliyatlarda ham yuqori natijalarga erishadilar. Bundan tashqari, CLIL turli madaniyat va fan mazmuni bilan tanishish imkonini bergani sababli, o'quvchilarda boshqa xalqlarning madaniyatlarga nisbatan hurmat va ochiqlik tuyg'ularini shakllantiradi, ularni globallashtirgan dunyoda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishga tayyorlaydi.

Topshiriq asoslangan va innovatsion metodlar

So'nggi yillarda topshiriq asoslangan til o'qitish usuli – Task-Based Language Teaching (TBLT) ham keng e'tirof etilmoqda. Bu yondashuvda darsning asosiy birligi sifatida ma'lum bir kommunikativ topshiriq yoki loyiha xizmat qiladi. O'quvchilar real hayotga yaqin vazifalarni bajarish jarayonida chet tilidan foydalanganliklari sabab, o'rganilayotgan til amaliy kontekstda qo'llaniladi va o'quvchilarda kundalik hayotga tatbiq eta oladigan ko'nikmalar shakllanadi. Masalan, rolli o'yinlar, muammoli vaziyatlarni hal etish, guruhli loyiha ustida ishlash kabi faoliyatlar orqali til o'rganish mazmunli va qiziqarli jarayonga aylanadi. TBLT yondashuvi o'quvchilarning darsdagi ishtirokini

² **Content and Language Integrated Learning** - bu mazmun va til integratsiyasi asosidagi o'qitish metodikasi bo'lib, bunda o'quvchilar tilshunoslik sohasiga oid bo'lmagan fanini (masalan: tarix, matematika, geografiya) o'rganish jarayonida shu bilan birga chet tilini ham o'zlashtiradilar.

faollashtiradi – ular ma'lumotni passiv tinglovchidek qabul qilish o'rniga, bevosita jarayon ishtirokchisiga aylanadilar. Bu esa o'z navbatida, o'quvchilarda chuqurroq tushunishni shakllantiradi, tilni turli vaziyatlarda qo'llash malakasini oshiradi hamda o'zaro hamkorlikda ishlash ko'nikmasini rivojlantiradi. TBLT ning yana bir afzalligi – o'quvchilarning ichki motivatsiyasini oshirishidir. Mazmunli va ular uchun dolzarb bo'lgan topshiriqlarni bajarish davomida o'quvchilar erishgan natijalarni ko'rib, til o'rganishga qiziqishi ortadi, muvaffaqiyat tuyg'usini his qiladi.

Shuni ta'kidlash joizki, zamonaviy metodikalarda lingvistik kompetentsiya (til tizimi bilimlari) va kommunikativ kompetentsiya (tilni amaliy qo'llay olish mahorati)ni uyg'un rivojlantirish masalasi dolzarbdir. Har bir yondashuvning o'ziga xos kuchli va zaif jihatlari mavjud bo'lib, ularni kompleks tarzda tatbiq etish eng yaxshi natija berishi kuzatilmoqda. Masalan, kommunikativ yondashuv o'quvchini ravon so'zlashga o'rgatsa, an'anaviy grammatik- tarjima usuli tilning tuzilishini chuqur tushunishga yordam beradi. Hozirgi vaqtda ko'plab mutaxassislar bu ikki qutbni birlashtirgan holda, "fokus-on-form" deb ataluvchi yondashuvni tavsiya etmoqda: dars davomida asosiy urg'u muloqotga qaratiladi, lekin zarur paytda o'rganuvchilarning xatolariga e'tibor qaratilib, grammatik izoh beriladi. Tadqiqotlar bunday yondashuv samaradorligini tasdiqlamoqda – grammatikani ongli ravishda o'rgatish o'quvchilarning grammatik to'g'ri nutq hosil qilish ko'nikmasini oshirishga yordam beradi, ayniqsa katta yoshdagi o'rganuvchilar uchun bu muhimdir. Shu bilan birga, grammatik bilim mustaqil muloqot faoliyati bilan mustahkamlanganda, tilni to'liq egallash jarayoni tezlashadi.

Yuqorida ko'rib o'tilgan metodik yondashuvlar – kommunikativ, CLIL, TBLT va integrativ usullar – xorijiy tilni o'qitishda zamonaviy tendensiyalar hisoblanadi. Ular o'quvchilarning faolligini oshirish, darsni qiziqarli va mazmunli qilish, tilni real hayotga

yaqinlashtirish kabi maqsadlarga xizmat qiladi. Quyida xorijiy til ta'limidagi ayrim lingvistik masalalar va ularni hal etish yondashuvlari tahlil etiladi.

Lingvistik masalalar: Til tizimi va muloqot muvozanati

Xorijiy tilni o'qitishda eng ko'p muhokama qilinadigan lingvistik masalalardan biri – ravonlik va grammatik aniqlik o'rtasidagi muvozanatdir. Til o'rganuvchilar bir tomondan o'z fikrini erkin ifodalashga, ikkinchi tomondan esa grammatik jihatdan to'g'ri ifodalashga o'rganishi lozim. An'anaviy ta'limda grammatik qoidalarga qat'iy rioya qilish ustuvor qo'yilgan bo'lsa, hozirgi kommunikativ yondashuvlar ravon muloqotni birinchi o'ringa chiqaradi. Ilmiy izlanishlar shuni ko'rsatadiki, faqat kommunikativ mashqlarga tayanish ayrim hollarda o'quvchilarning grammatik savodxonligini orqa planga surib qo'yishi mumkin. Masalan, kommunikativ usulda ta'lim olgan o'quvchilar so'zlashuvda yaxshi natija ko'rsatib, biroq yozma ishlar yoki grammatik testlarda qiyinchilikka duch kelish ehtimoli borligi kuzatilgan. Shu sababli, zamonaviy darslarda grammatika va kommunikatsiya uyg'unligini ta'minlash masalasi dolzarbligicha qolmoqda. Bu borada til o'rgatishda arashtirma yondashuvlar (masalan, kommunikativ metodni maqsadli grammatik topshiriqlar bilan boyitish) yaxshi samara bermoqda.

Ona tili (L1)dan foydalanish

Xorijiy til darslarida o'quvchilarning ona tilidan (L1)³ foydalanishiga munosabat ham lingvistik va metodik bahs-munozaralarga sabab bo'lgan masalalardan biridir. An'anaviy nuqtai nazarga ko'ra, darsda faqat o'rganilayotgan tilda (L2)⁴ so'zlash, ona tiliga murojaat qilmaslik kerak, chunki bu holat til muhitiga to'sqinlik qiladi deb hisoblangan. Biroq so'nggi yillardagi tadqiqotlar bunday mutlaq yondashuv samarasiz bo'lishi mumkinligini

³ L1 – bu “first language” (birinchi til) yoki “native language” (ona tili) degan atamaning qisqartmasi hisoblanadi.

⁴ L2 – ikkinchi til (maktabda, ijtimoiy muhitda keyinroq o'rganilgan til)

ko'rsatmoqda. Aksincha, ona tilidan strategik va me'yorida foydalanish chet tilni o'zlashtirishga yordam berishi mumkin. Keltirilishicha, so'nggi paytlarda ELT (English Language Teaching) sohasidagi keng qamrovli izlanishlar L1dan foydalangan holda o'qitish ijobiy va foydali rol o'ynashi mumkinligini tasdiqlab, bu borada konsensusga erishilmoqda. Jumladan, ayrim tadqiqotlar dars davomida L1dan umuman foydalanishni man etish o'quvchilarda stress va ishonchsizlikni keltirib chiqarishini qayd etgan. Aksincha, kerakli vaziyatlarda ona tiliga murojaat qilish o'quvchining mavzuni tezroq tushunib olishi va o'zini erkinroq his etishiga yordam beradi. Misol uchun, murakkab grammatik tushunchani yoki yangi so'z ma'nosini o'zbek tilida qisqacha tushuntirib berish, keyin darhol chet tilida mashqlar bilan mustahkamlash o'quvchining vaqtini tejaydi va mavzuni o'zlashtirishini osonlashtiradi.

Albatta, bu yondashuvda muhim jihat – L1dan me'yorida va maqsadli foydalanishdir. Agar dars to'liq ona tilida o'tsa, o'rganuvchi chet til muhitiga sho'ng'ish imkonidan mahrum bo'ladi. Shu bois, zamonaviy metodistlar "kod-almashinuvi" (code-switching)ni didaktik vosita sifatida qo'llashda ehtiyotkorlik tarafdori: o'qituvchi L1ga faqat zarurat tug'ilgandagina murojaat qiladi, asosiy kommunikatsiya esa L2da davom etadi. Xulosa qilib aytganda, ona tilidan foydalanish masalasi bo'yicha yondashuv o'zgarib, uni chet til o'rgatishda qo'llab-quvvatlovchi resurs sifatida ko'rish kuchaymoqda. Bu o'quvchilarning darsdagi ishtirokini faolroq va ishonchliroq qilishga xizmat qiladi.

Talaffuz va nutq madaniyati

Xorijiy til o'qitishda diqqatni tortuvchi yana bir lingvistik masala – talaffuz (pronunciation)ni o'rgatish maqsadi va mezonlaridir. Ilgari chet til o'qituvchilari o'quvchilarning talaffuzini ona tili egalarinikiga maksimal darajada yaqinlashtirishga intilgan bo'lsa, bugungi kunda bu yondashuv biroz o'zgarmoqda. Ingliz tilining xalqaro

muloqot tili sifatida keng qo'llanilishi natijasida, til o'rgatuvchilar orasida "tushunarli talaffuz" (intelligibility) tushunchasi ustuvor bo'lib bormoqda. Ya'ni, asosiy maqsad – o'quvchining nutqi turli xalq vakillari uchun tushunarli va ravon bo'lishi, aloqa davomida xalal bermaslikdir. Tadqiqotlarda qayd etilishicha, 1990-yillardan buyon aynan talaffuzda aniqlikka (so'zlarning to'g'ri va tushunarli aytilishiga) e'tibor berish zarurligi kuchaygan, chunki ingliz tili tobora ko'proq lingua franca rolini o'ynamoqda. Misol sifatida, Xitoy tajribasini o'rgangan tadqiqotchilar ingliz tili dasturlarida so'nggi yillarda "ona tilidek aksent"dan ko'ra "xato qilmay, aniq talaffuz qilish" tamoyili kuchayib borayotganini aniqlashgan. Bu o'zgarish shuni anglatadiki, masalan, o'zbek auditoriyasida inglizcha so'zlarni amerika yoki britaniya aksenti bilan aytishga urinishdan ko'ra, ularning aniq va tushunarli talaffuziga erishish afzal ko'riladi.

Biroq, bu xalqaro tendensiya ona tilidek talaffuzni butunlay rad etishni anglatmaydi. Aslida, til o'rganuvchining maqsadiga qarab yondashuv farqlanishi mumkin: agar u professional tarjimon yoki diplomat bo'lishni maqsad qilgan bo'lsa, balki nutqini maksimal darajada standart aksentga yaqinlashtirish talab etilishi mumkin. Umuman olganda esa, ko'pchilik o'quvchilar uchun tushunarli talaffuz etarli va amaliy jihatdan maqbul maqsad hisoblanadi. Shuningdek, talaffuzni o'rgatishda turli ingliz lahjalari va aksentlar bilan tanishtirish ham muhimligi e'tirof etilmoqda. Chunki bugungi globallashtirilgan dunyoda ingliz tilida faqat britan yoki amerikaliklar bilan emas, balki hindistonlik, afrikalik, filippinlik va boshqa ko'plab xalqlar vakillari bilan muloqotga kirishishga to'g'ri keladi. Shu bois o'quvchiga turli talaffuz variantlarini tinglab tushunishni o'rgatish ham lingvistik mahoratning bir qismiga aylanmoqda.

Leksik boylik va autentik materiallar

Til o'rgatish jarayonidagi lingvistik masalalardan yana biri – leksik boylikni oshirish, ya'ni so'z boyligi va frazeologik birliklarni o'rgatish usullaridir. So'nggi yillarda leksik yondashuv (Lexical Approach) til o'rgatishda muhim ahamiyat kasb etmoqda, chunki ravon muloqot qilishda so'z boyligi va so'z birikmalarini to'g'ri qo'llay bilish grammatikadan kam emas. Leksik yondashuv tarafdorlari "til – bu avvalo so'zlar va ularning birikmalaridir, grammatika esa ularga xizmat qiladi" degan g'oyani ilgari suradilar. Shu nuqtai nazardan, dars jarayonida kollokatsiyalar (tez-tez birga qo'llanuvchi so'zlar), iboralar va tayyor nutq bo'laklarini o'rgatishga alohida e'tibor berilmoqda. Masalan, ingliz tilida "make a decision" (qaror qabul qilmoq) iborasi grammatik jihatdan "do a decision" emas, balki "make" fe'li bilan birga qo'llanishi odatiy ekani o'rgatiladi. Bunday birikmalarni yodlash va amalda qo'llash o'quvchining nutqini yanada tabiiy va ravon qiladi.

Bundan tashqari, autentik materiallardan foydalanish – xorijiy til o'qitishning muhim tamoyiliga aylangan. Autentik materiallar deganda, ona tilida so'zlashuvchilar tomonidan yaratilgan va o'quvchi uchun mo'ljallanmagan asl manbalar (masalan, gazetadagi maqola, radio eshittirish, blog posti, reklama e'lonlari va h.k.) tushuniladi. Bunday materiallar o'quvchilarga o'rganilayotgan tilni real hayotda qanday qo'llanilishini ko'rsatadi, sun'iy va moslashtirilgan matnlardan farqli o'laroq, haqiqiy kommunikativ vaziyatlarni his qilishga yordam beradi. Autentik matnlar bilan ishlash o'quvchilarning lug'at boyligini oshiradi, turli uslub va dialektlarni tushunishga o'rgatadi, eng muhimi – til o'rganishga bo'lgan qiziqishini orttiradi. Bugungi kunda internet va raqamli texnologiyalar tufayli autentik resurslarga erishish juda oson: YouTube'dagi videolar, podcastlar, onlayn gazetalar, ijtimoiy tarmoqlardagi postlar va izohlar – bularning barchasi darsga jalb qilinishi mumkin bo'lgan boy manbalardir.

Yuqoridagi lingvistik masalalar – grammatik aniqlik va ravonlik, ona tilidan foydalanish, talaffuz me'yorlari va leksik boylik – xorijiy til pedagogikasida doimiy

e'tiborda turadigan jihatlardir. Ularni hal etish va muvozanatga erishish o'quv jarayonining muvaffaqiyati uchun muhim sanaladi. Quyida esa zamonaviy innovatsion metodlar va texnologiyalarning xorijiy tilni o'qitishga ta'siri ko'rib chiqiladi.

Innovatsion metodlar va texnologiyalar: Raqamli texnologiyalar va masofaviy ta'lim

XXI asrda raqamli texnologiyalar ta'limning barcha sohalariga chuqur kirib bordi va xorijiy til o'qitish tizimi bundan mustasno emas. Raqamli ta'lim muhitini shakllantirish bugungi kunda chet til o'qituvchisi uchun professional ehtiyoj darajasiga aylandi. Turli onlayn platformalar, multimediya ilovalar, elektron darsliklar va interaktiv vositalar dars jarayonini boyitishga xizmat qilmoqda. Tadqiqotlar ko'rsatishicha, ta'limga digital texnologiyalarni joriy etish dars samaradorligini oshirish, uni qiziqarli va mazmunli qilish imkonini beradi. Raqamli vositalar yordamida o'qituvchi darsni ko'rgazmali materiallar (audio, video, grafika) bilan boyita oladi, darsni diversifikatsiya qiladi – bunda mashg'ulotlar faqat matn va gaplarga asoslanib qolmay, balki ko'rish va eshitish orqali idrok etish jarayonlari ham qo'shiladi. Shu bilan birga, elektron muhit o'quvchilarning faolligini oshirishga, mustaqil o'rganish malakasini shakllantirishga xizmat qiladi. Misol uchun, onlayn testlar va mashqlar orqali har bir o'quvchi o'z tezligida mustaqil ishlashi, xatolar ustida darhol fikr-mulohaza (feedback) olishi mumkin. Natijada o'quvchi o'z o'rganish jarayonini nazorat qilish va individual trajektoriyasini belgilash imkoniga ega bo'ladi.

Masofaviy ta'lim (distance learning) va onlayn platformalarning ahamiyati ayniqsa so'nggi yillarda ortdi. Global COVID-19 pandemiyasi sharoitida millionlab o'quvchilar darslarni onlayn rejimda davom ettirishga majbur bo'ldi. Bu esa chet til o'qitishda ham onlayn vositalardan foydalanish bo'yicha ulkan tajriba orttirishga olib keldi. Zoom, Microsoft Teams, Google Classroom kabi platformalarda chet til darslarini tashkil etish

tajribasi paydo bo'ldi. Avvaliga qiyinchiliklar kuzatilgan bo'lsa-da, vaqt o'tishi bilan ko'plab o'qituvchilar aralash ta'lim (blended learning) modeliga muvaffaqiyatli o'tishdi – ya'ni an'anaviy sinf darslarini onlayn mustaqil topshiriqlar bilan uyg'unlashtirish yo'lga qo'yildi. Masofaviy ta'lim chet til o'rganuvchilarga moslashuvchanlik bergan holda, istalgan vaqtda va istalgan joyda til bilan shug'ullanish imkonini yaratdi. Shu bilan birga, bu jarayonda o'qituvchilarning raqamli kompetentsiyasini oshirish, o'quv materiallarini moslashtirish kabi yangi vazifalar ham tug'ildi.

Sun'iy intellekt va shaxsiylashtirilgan o'qitish

Sun'iy intellekt (AI) texnologiyalari xorijiy til o'rgatish jarayonida inqilobiy o'zgarishlar yasamoqda. AI asosida ishlovchi dasturlar o'quvchining individual xususiyatlariga moslashib, shaxsiylashtirilgan ta'lim yo'nalishlarini taklif qila oladi. Masalan, Duolingo, Babbel kabi ommabop til o'rgatish ilovalari mashinaviy o'rganish algoritmlaridan foydalangan holda foydalanuvchining kuchli va zaif tomonlarini tahlil qiladi va shu asosda mashqlarni moslashtiradi. Bunday tizimlar o'quvchining qilgan xatolarini kuzatib boradi, qaysi mavzuda qiynalayotganini aniqlaydi va shu yo'nalishda qo'shimcha mashqlar beradi. Natijada har bir o'quvchi o'ziga mos sur'atda va ehtiyojiga qarab til o'rganadi – kimdir grammatikaga ko'proq vaqt ajaratsa, boshqasi tinglab tushunish mashqlarini ko'paytirishi mumkin. Sun'iy intellekt yordamida real vaqt rejimida tahlil va fikr-mulohaza berish imkoniyati ham ta'lim sifatini oshiradi. AI tizimlari o'quvchining yozma ishlarini tekshirib, grammatik yoki imlo xatolarini ko'rsatishi, talaffuzini tinglab, to'g'rilashi mumkin. Masalan, ba'zi ilovalar o'quvchi gapirgan nutqni aniqlik bilan tahlil qilib, talaffuzdagi kamchiliklarni belgilaydi va takrorlashni so'raydi – bu yakka tartibdagi repetitor kabi yordam beradi.

AI shuningdek, virtual suhbatdoshlar yaratish imkonini bermoqda. Maxsus chatbot va ovozli yordamchilar o'quvchilarga chet tilida dialog olib borish imkonini beradi. Masalan, o'quvchi AI asosida ishlovchi suhbatdosh bilan kunlik mavzularda suhbat qurishi, savollarga javob berishi, savollar berishi mumkin – bu esa haqiqiy inson bilan muloqotga yaqin tajriba beradi. Sun'iy intellektning tabiiy tilni qayta ishlashdagi yutuqlari natijasida bunday virtual tutorlar insoniy muloqotga xos jihatlarni (ohang, kontekstni tushunish, turli javoblarni yaratish) o'zida mujassam etmoqda. Kelgusida sun'iy intellekt yordamida har bir o'quvchi uchun individual o'quv dasturlarini ishlab chiqish, zaif tomonlarini to'ldirishga qaratilgan maslahatlar berish kabi imkoniyatlar yanada kengayishi kutilmoqda.

Immersiv texnologiyalar: VR/AR va o'yinlashtirish

Til o'rgatish metodikasidagi eng qiziqarli innovatsiyalardan biri – immersiv texnologiyalar, ya'ni Virtual reallik (VR) va Kengaytirilgan reallik (AR)dan foydalanishdir. VR texnologiyalari yordamida o'quvchilar simulyativ muhitga sho'ng'ish imkoniga ega bo'ladilar. Masalan, VR ko'zoynaklari orqali ular o'zini chet el shahrida yurgandek his qilib, atrofdagilar bilan ingliz tilida muloqotga kirishishi mumkin. Bu texnologiya chet tilida sun'iy ravishda mamlakatga safar qilish tajribasini beradi: o'quvchi do'konda xarid qilayotgandek yoki muzeyda ekskursiya qilayotgandek inglizcha so'zlashuvni mashq qiladi. O'quvchilarning bildirishlaricha, bunday immersiv mashg'ulotlar ularning tilga nisbatan ishonchini oshiradi, hayajonini kamaytiradi va o'rganganlarini real vaziyatda sinab ko'rish imkonini beradi. AR texnologiyasi esa atrof-muhitga digital elementlarni qo'shish orqali o'qitishni boyitadi – masalan, dars paytida telefon kamerasini bir buyumga qaratganda uning nomi va ta'rifi chet tilida ekranda paydo bo'lishi mumkin. Bu esa lug'at o'rganishni interaktiv va qiziqarli mashg'ulotga aylantiradi.

O‘yinlashtirish (gamifikatsiya)⁵ ham chet til o‘rgatishning yetakchi tendensiyalaridan biriga aylandi. Mobil ilovalar va onlayn platformalar o‘quvchilarning qiziqishini oshirish maqsadida ta’limni o‘yinga aylantirishga harakat qilmoqda. Masalan, Duolingo, Memrise kabi ilovalarda o‘quvchilar topshiriqlarni bajargani sari ochko to‘playdi, reytinglarda yuqorilaydi, kunlik maqsadlarni bajarish orqali ketma-ketlikni saqlaydi. Bu elementlar raqobat va rag‘bat tuyg‘usini uyg‘otib, muntazam shug‘ullanishga undaydi. Tadqiqotlar ko‘rsatmoqdaki, o‘yinlashtirilgan o‘quv dasturlaridan foydalanuvchilar odatda ko‘proq vaqt va takroriylik bilan til o‘rganishadi, chunki ularda zerikish hissi kamroq bo‘ladi va maqsad sari qiziqarli sayohat sifatida qarash shakllanadi. Ayniqsa, yosh o‘quvchilar va bolalar uchun o‘yin elementi kuchli motivator bo‘lib, ular murakkab grammatik mashqlarni ham o‘yin ko‘rinishida bajarish orqali o‘zlashtirib oladilar.

Onlayn hamjamiyatlar va peer-to-peer o‘qish⁶ ham xorijiy til amaliyotini boyitmoqda. Maxsus tarmoqlar va ilovalar orqali turli mamlakat odamlari bilan til o‘rganish jarayonida muloqot va tajriba almashish mumkin bo‘lib qoldi. Masalan, HelloTalk, Tandem kabi platformalarda ingliz tilini o‘rganayotgan o‘zbekistonlik bir foydalanuvchi, o‘z navbatida o‘zbek tilini o‘rganayotgan amerikalik foydalanuvchi bilan juftlik (tandem) tashkil etishi mumkin – ular biri-biriga o‘z ona tilini o‘rgatadi va shu tariqa har ikki tomon foyda ko‘radi. Bunday peer-to-peer usul o‘quvchilarga ona tiliga ega muloqotdosh topish imkonini berib, so‘zlashuv ko‘nikmasini rivojlantirishda katta yordam bermoqda. Shuningdek, bu jarayon madaniy almashinuv ham bo‘lib, o‘quvchilar boshqa xalq vakillari bilan bevosita muloqot qilish orqali til orqasidagi madaniyatni ham o‘rganadilar.

⁵ **Gamifikatsiya** (inglizcha gamification) — bu o‘yin elementlarini o‘yin bo‘lmagan jarayonlarga (masalan, ta’lim, ish, marketing, sog‘liqni saqlash) tatbiq etish orqali motivatsiya va ishtirokni oshirish usuli.

⁶ **Peer-to-peer o‘qish** – bu o‘quvchilarning bir-biridan o‘rganishini ta’minlaydigan ta’lim metodikasi bo‘lib, u yerda o‘qituvchi faqat yo‘naltiruvchi rolida bo‘ladi, asosiy o‘rganish esa o‘quvchilar o‘rtasidagi hamkorlik orqali amalga oshadi.

Yana bir qiziq innovatsiya – mikrota’lim (microlearning) konsepsiyasi. Bu yondashuv bo’yicha o’quv materiallari kichik porsiyalarga bo’linib, qisqa vaqtda o’zlashtirishga mo’ljallangan bo’ladi. Bugungi band hayot tarzi sharoitida ko’plab til o’rganuvchilar qisqa (5-10 daqiqalik) darsliklarni afzal ko’rmoqda. Masalan, kundalik ravishda kichik dozalarda yangi so’zlar o’rganish, bir necha daqiqalik videoni tahlil qilish yoki mini-viktorina ishlash. Tadqiqotlarga ko’ra, mikrota’lim uzluksiz va muntazam shug’ullanishni ta’minlab, uzoq muddatli natijada barqaror bilim hosil bo’lishiga yordam beradi. Katta hajmdagi ma’lumotni bir o’tirishda o’rganish qiyin va charchatadigan bo’lsa, uni kichik bo’laklarga ajratib har kuni o’zlashtirish ancha samarali va qulaydir.

Umuman olganda, innovatsion texnologiyalar xorijiy til ta’limini yangi bosqichga olib chiqmoqda. Raqamli platformalar va AI yordamida moslashuvchan, interaktiv va personal ta’lim imkoniyati paydo bo’ldi. Immersiv vositalar va o’yinlashtirish esa o’quvchilarning qiziqishi va ishtirokini maksimal darajada oshirishga xizmat qilmoqda. Biroq, bu texnologiyalarni tatbiq etishda o’qituvchi roli hamon muhim – u tegishli vositalarni didaktik maqsadlarga muvofiq tanlay bilishi, texnologiya va metodikani integratsiya qila olishi lozim.

Xulosa va tavsiyalar

Xorijiy tilni o’qitish sohasidagi dolzarb metodik va lingvistik masalalar tahlili shuni ko’rsatadiki, bugungi kunda ta’lim jarayonini takomillashtirish uchun kompleks yondashuv zarur. Til o’qitishda kommunikativ kompetentsiyani shakllantirish bilan birga lingvistik bilimni mustahkamlash, innovatsion texnologiyalarni maqsadga muvofiq qo’llash va xalqaro tajribani mahalliy sharoitga moslashtirish muhim omillardir.

Yuqoridagi muhokamalardan kelib chiqib, quyidagi tavsiyalarni berish mumkin:

- **Metodik muvozanat:** O'qituvchilar dars jarayonida kommunikativ va an'anaviy usullarni uyg'unlashtirgan holda foydalanishlari lozim. Muloqotga yo'naltirilgan mashg'ulotlar grammatik tushuntirish va tuzatishlar bilan boyitilsin, shu tariqa o'quvchilarda ravon va to'g'ri nutq shakllansin.
- **Lisoniy madaniyat va ongli yondashuv:** O'quvchilarga til qoidalarini yod oldirishdan ko'ra, ularni mustaqil kashf etishga, mantiqiy xulosa chiqarishga o'rgatish zarur. Xatolar ustida konstruktiv ishlash madaniyatini shakllantirish, kerak bo'lsa ona tilidan qisqa izohlar berib, murakkab tushunchalarni oydinlashtirish tavsiya etiladi.
- **Texnologik integratsiya:** Ta'lim muassasalari chet til darslarini raqamli platformalar bilan boyitishlari, o'qituvchilarni zamonaviy texnologiyalardan foydalanishga o'rgatishlari lozim. Onlayn resurslar, video-audio materiallar, interaktiv ilovalar darsga jalb qilinib, blended learning (an'anaviy va onlayn ta'lim uyg'unligi) modelidan keng foydalanish maqsadga muvofiq.
- **Innovatsion vositalardan foydalanish:** Sun'iy intellektga asoslangan o'quv ilovalari, virtual realnost texnologiyalari va o'yinlashtirish elementlari chet til o'rgatishda qo'llab-quvvatlovchi vosita sifatida tatbiq etilsin. Bu vositalar yordamida o'quvchilarda yuqori motivatsiya va qiziqish uyg'otish, ularning til o'rganish jarayoniga sho'ng'ishini ta'minlash mumkin.
- **O'qituvchilar malakasini oshirish:** Xorijiy til o'qituvchilarini zamonaviy metodika va texnologiyalar bo'yicha doimiy ravishda o'qitish va tajriba almashishlarini yo'lga qo'yish zarur. Seminar-treninglar, master-klasslar va xalqaro konferensiyalar orqali eng so'nggi yondashuvlar bilan tanishtirib borish, ilmiy yangiliklarni amaliyotga joriy etishda ko'maklashish muhim.
- **Xalqaro tajriba va mahalliyashtirish:** Dunyoning ilg'or tillarni o'qitish tajribasini o'rganish va ular orasidan mahalliy ta'lim tizimiga mos keladiganlarini adaptatsiya qilish kerak. Masalan, Yevropadagi CLIL yoki Osiyodagi ikki tilli ta'lim modellarini o'rganib,

O'zbekiston sharoitida qo'llash mumkin bo'lgan jihatlarini joriy etish foydali bo'ladi. Shu bilan birga, mahalliy til muhitini, o'quvchilarning ona tilini inobatga olgan holda o'zimizga xos metodikalarini ham rivojlantirish lozim.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, xorijiy til ta'limi doimo rivojlanish va izlanishda bo'lishi zarur bo'lgan sohadir. Globallashuv jarayonida ko'p tillilik hayotiy zaruratga aylangan bir paytda, ta'lim tizimi o'quvchilarga samarali xorijiy til kompetentsiyasini berishi uchun innovatsion usullarni joriy etishdan cho'chimaslik kerak. Zamonaviy metodik yondashuvlar va texnologiyalarni oqilona tatbiq etish orqaligina o'quvchilarni kelajakda muvaffaqiyatli shaxs va mutaxassis bo'lishlari uchun zarur bo'lgan til ko'nikmalari bilan qurollantira olamiz. Chet tilini o'qitishdagi dolzarb masalalarni hal etishda uzluksiz ilmiy izlanishlar, xalqaro hamkorlik va tajriba almashuvi muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada keltirilgan tavsiyalar esa xorijiy til ta'limini yangi bosqichga ko'tarish yo'lida kichik hissa bo'lib xizmat qiladi degan umiddamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Beare, K. (2019, November 18). How Many People Learn English?
2. Ozodlik Radiosi (2012, December 12). O'zbekistonda ingliz tili 1-sinfdan o'qitiladi. [Onlayn maqola]
3. Qasserras, L. (2023). Systematic Review of Communicative Language Teaching (CLT) in Language Education: A Balanced Perspective. *European Journal of Education and Pedagogy*, 4(6), 20-27 (Published Nov 23, 2023)
4. Sanako (2024a, December 16). Benefits of task-based language teaching. [Onlayn maqola]

5. Sanako (2024b, September 16). Benefits of CLIL in modern language education. [Onlayn maqola]
6. Sanako (2023, June 13). Effective L1 use in language classrooms. [Onlayn maqola]
7. Wang, Y., & Wen, X. (2023). Nativeness versus intelligibility as goal of English pronunciation teaching in China: Changing attitudes in national syllabi and curriculum standards. *Asian-Pacific Journal of Second and Foreign Language Education*, 8(1), Article 17
8. Dmitrenko, T. A., & Akhmadullin, A. A. (2023). Current trends in teaching a foreign language in the digital era. *Training, Language and Culture*, 7(4), 16-23
9. International Language Centres (2024, December 17). *Language Learning Trends for 2025: What's New and What's Next?* [Onlayn maqola]